



Narratology of Folk tales and legends of Isfahans' people based on Grimas' theory of action

Ashraf Jamali Ghahderijani¹, Khorshid Ghanbari Naniz^{2*}, and Mohammad Hojjat³

1. Ph.D. Student, Department of Persian language and literature, Kerman branch, Islamic Azad University, Kerman, Iran. E-mail: jamalighahderijani@gmail.com
2. Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Kerman branch, Islamic Azad University, Kerman, Iran. E-mail: ghanbari18@iau.ac.ir
3. Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Kerman Branch, Islamic Azad University, Kerman, Iran. E-mail: m.hojjat@iau.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received: 03/02/2024
Received in revised form:
04/12/2024
Accepted: 30/12/2024

Keywords:
Narrative,
Narratology,
Tale and Folktale,
Action Model,
Greimas.

ABSTRACT

One of the successful areas of structuralism is narratology, which studies the nature, form, and functions of narratives. Greimas, a prominent structuralist narratologist, proposed a theory to establish an overall structure of narratives and was able to derive the grammatical structure of narratives by analyzing the meaning of sentence construction. Thus, his action model is applicable to the structure of all narratives. This research aims to conduct a descriptive-analytical study using library resources and narrative analysis methods to explore the narratology of stories and folk tales from the people of Isfahan, based on Greimas's action model. The results indicate the presence of agent actors, object actors, or inhibitors in all narratives; the existence of recipient, sender, and helper actors in most narratives; the similarity of agent and recipient factors in most tales; and highlight the importance of agents and objects as the two primary fundamental actors in the narratives. Therefore, this scholarly endeavor demonstrates that the tales and folk narratives of the people of Isfahan, in addition to having structure and narrative coherence, possess the scientific validity and applicability necessary for analysis using Greimas's actantial model.

Cite this article: Jamali Ghahderijani, A., Ghanbari Naniz, Kh., Hojjat, M. (2025). Narratology of Folk tales and legends of Isfahans' people based on Grimas' theory of action. *Research in Narrative Literature*, 14 (2), 89-113.



© The Author(s).

DOI: 10.22126/rp.2024.10149.1904

Publisher: Razi University



Extended Abstract

Introduction:

One important topic in the field of structural criticism of literature and fictional texts is narratology, also known as narrative theory. This relatively new science aims to determine the narrative structure of a work or to discover a comprehensive narrative pattern that encompasses all possible methods of storytelling. Its roots trace back to the linguistic theories of Saussure and Chomsky, as well as to structuralist and formalist literary theories. Narratology, or literary structuralism, flourished in the 1960s, drawing influence from Plato and Aristotle. By applying the methods and insights of Ferdinand de Saussure, the founder of modern structural linguistics, to literature, the field began to focus on how narratives are expressed within literary criticism. One of the most influential figures in this area was Vladimir Propp, whose study of fairy tales significantly impacted narrative studies.

Algirdas Julien Greimas (1917-1992), the inventor of structural semantics, is known for his reflection on the principles and his refinement of them, as well as for being influenced by the ideas of Saussure and Jakobson. Innovations such as the introduction of the actantial model have significantly contributed to the analysis and understanding of narratives. In his book "Semantic Structures", Greimas provided a more scientific interpretation of Propp's framework, summarizing his work through the concept of the actor. By examining the semantics of sentence construction, he aimed to develop a universal grammar for narration. According to him, the six actors play the roles of characters in each narrative. Sometimes all six groups appear in a story, while other times only a few are mentioned. Among these actors, the subject and object actors are more fundamental than the others, whereas the inhibitory and auxiliary actors may not be present in every narrative. Therefore, the Grimace action model, in addition to being well-suited for folktales and fairy tales, can also be effectively applied to a wide range of texts.

Considering the importance and analysis of Iranian stories, choosing the narratological method for analyzing fictional texts is one of the most prominent methods that has received much attention in the contemporary period by literary critics as a method for structuralist analysis of stories, legends, or folklore narratives. Isfahan province, as one of the ancient cultural centers of Iran, has many folk narratives, and no research has been conducted on them so far; therefore, this research aims to examine the narrative structure of folk tales and legends of the people of Isfahan based on the Greimas action model, in order to, in addition to recognizing and introducing Greimas theory, examine similar patterns obtained from six semantic units. And also analyze the extent of adaptation and how Greimas's action theory is structured.

Methodology:

Fictional texts are analyzed by writers or literary critics in various ways in the fields of literary criticism. This field of criticism, which is considered one of the newest fields in the contemporary period, includes the analysis of narrative structure. To analyze the narratology of the folk tales and legends of the people of Isfahan, ten stories from library sources were selected and summarized on the basis of the criteria of the authenticity of the sources, their completeness, and their lack of manipulation. Then, they were evaluated and examined in a

descriptive-analytical manner and using the narrative analysis method based on Grimas's action theory in order to recognize and introduce Grimas's action theory and address this theory with the aim of examining similar patterns of this theory in these legends. This research is written around the six narrative actors of Grimas: the subject or hero, the object (target), the sender, the receiver, the helper, and the hinderer. It is hoped that researchers, students, and those interested in the field of narratology will benefit from it.

Results and Discussion:

Narratology is a relatively new discipline within the field of literature that examines various aspects of narrative. Greimas, one of the key theorists in narratology, introduced the term actor or six participants, drawing from the linguistic term "narrative". One of Greimas's significant contributions to structuralism and literary studies can be considered his action model, which has a great deal of correspondence with fictional narratives and can be analyzed and evaluated in a scientific and valuable way.

The research findings indicate that the subject, object, and inhibitory agents are present in all narratives. However, the significance of the two agents—the subject and the object (target)—is greater than that of the other agents, and their presence is essential in every narrative. Since all six agents may not be present in a narrative, this does not diminish the value of the research, because Greimas himself was aware of the existence of such a feature and the absence of one or more agents and their integration into each other. According to Greimas's view, the subject sometimes has a role as a receiver and sometimes not. This meant, if one person is responsible for two actions, such as in the fable of the "Fish" or two hindering and helping actors, they do not necessarily have to be human, but can be anything that hinders or helps the subject in achieving his goal. In this research, there are also narratives such as "The Parrot and the Merchant" based on this theory. Therefore, the presence of Greimas' narrative elements in most of the stories or legends in the study indicates its adaptability to this theory and can be generalized to other narratives as well.

Conclusion:

Greimas' theory has a special place in modern literature and literary criticism, and his action model is adaptable and effective in folk tales, fairy tales, etc. By analyzing the ten stories and legends of the research based on Greimas's theory, we can gain some insights about the action or characters in relation to their similar patterns and the presence or absence of Greimas's six actors. The subject, object, and inhibitory agents exist in all narratives, and even in two fables called "The Fox in Dog's Clothing" and "A Man from Isfahan with Two Heads!" We have encountered two subjects, in each of which, one of the subjects overcomes the other who had won in the first situation of the story. Also, the recipient, sender, and helper agents can be observed in most narratives. And the two agents, subject and recipient, are the same in most fables.

In general, with the structural analysis of the stories and legends of the people of Isfahan based on Greimas' theory of action, the ability and application of this theory to investigate all narratives has been revealed and the importance of two actors, the subject and the object, has been shown as the two main and fundamental actors of the narratives. Therefore, this scientific research shows that the stories and legends of the people of Isfahan, in addition to having a narrative structure and coherence, have the ability and application of investigation with the action theory of Greimas.



روایت‌شناسی قصه و افسانه‌های عامه مردم اصفهان براساس نظریه کنشی گریماس

اشرف جمالی قهدریجانی^۱ | خورشید قنبری نیزی^{۲*} | محمد حجت^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد کرمان، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران. رایانامه: jamalighahderijani@gmail.com
۲. نویسنده مسئول، استادیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد کرمان، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران. رایانامه: ghanbari18@iau.ac.ir
۳. دانشیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد کرمان، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران. رایانامه: m.hojjat@iau.ac.ir

اطلاعات مقاله چکیده

یکی از زمینه‌های موفقیت ساختارگرایی، روایت‌شناسی بوده است که به مطالعه ماهیت، صورت و کارکردهای هر روایتی می‌پردازد. گریماس به عنوان یکی از روایت‌شناسان ساختارگرا، نظریه‌اش را به منظور دست یافتن به ساختار کلی روایت مطرح کرد و توانست بعد از بررسی معنایی ساخت جمله به دستور زبان روایت دست یابد؛ بنابراین الگوی کنشی وی در ساختار تمام روایت‌ها کارایی دارد. این پژوهش سعی بر آن دارد، با استفاده از منابع کتابخانه‌ای، به صورت توصیفی-تحلیلی و روش تحلیل روایتی، به روایت‌شناسی قصه و افسانه‌های عامه مردم اصفهان براساس الگوی کنشی گریماس بپردازد. نتایج این پژوهش نشان‌دهنده حضور کنشگر فاعل، مفعول یا بازدارنده در تمام روایت‌ها، وجود کنشگر گیرنده، فرستنده و یاری‌دهنده در اغلب روایت‌ها، یکسان بودن دو عامل فاعل و گیرنده در بیشتر افسانه‌ها و بیانگر اهمیت فاعل و مفعول به منزله دو کنشگر اصلی و بنیادی روایت‌هاست؛ بنابراین این جستار علمی گویای آن است که قصه و افسانه‌های عامه مردم اصفهان علاوه بر داشتن ساختار و انسجام روایتی، به گونه‌ای علمی و ارزشمند قابلیت و کاربرد بررسی با نظریه کنشی گریماس را دارد.

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۱۴

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۹/۲۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۱۰

واژه‌های کلیدی:

روایت،
روایت‌شناسی،
قصه و افسانه،
الگوی کنشی،
گریماس.

استناد: جمالی قهدریجانی، اشرف؛ قنبری نیزی، خورشید؛ حجت، محمد (۱۴۰۴). روایت‌شناسی قصه و افسانه‌های عامه مردم اصفهان براساس نظریه

کنشی گریماس. پژوهشنامه ادبیات داستانی، ۱۴ (۲)، ۸۹-۱۱۳.

ناشر: دانشگاه رازی



حق مؤلف © نویسنده‌گان.

DOI: 10.22126/rp.2024.10149.1904

۱. پیشگفتار

آثار روایتی تخیلی مانند روایت، قصه، افسانه و ... سرمایه‌ای گرانبها از اقوام و ملت‌ها به شمار می‌رود و به صورت نظم و نثر، شفاهی یا مکتوب، از گذشته تا به اکنون عرضه می‌شده است؛ از این رو داستان یا روایت^۱، نقل مجموعه‌ای از وقایع، بازگوکننده اندیشه و خیال یا «کلیتی دلالت‌گر است؛ زیرا در چارچوب چنین ساختاری درک و دریافت می‌شود» (پرینس، ۱۳۹۹: ۵).

یکی از موضوعات مهم در حوزه مطالعات نقد ساختاری^۲ ادبیات و متون داستانی، دانش روایت‌شناسی^۳ است. این دانش، هدفش تعیین ساختار روایی یک اثر یا کشف الگوی جامع روایت می‌باشد که تمامی روش‌های ممکن روایت داستان‌ها را دربرمی‌گیرد. بنابه نظر میکه بال^۴، روایت‌شناسی «به این موضوع می‌پردازد که چگونه حوادثی که یک داستان به‌خصوص را می‌سازند، روایت می‌شوند» (میر و شاه‌گلی، ۱۴۰۲: ۱۸۹).

ساختارگرایی ادبی با تأثیرپذیری از افلاطون و ارسطو در دهه ۱۹۶۰ شکوفا شد، سپس با به‌کار بستن روش‌ها و دریافت‌های فردینان دوسوسور^۵، بنیان‌گذار زبان‌شناسی^۶ ساختاری نوین در عرصه ادبیات، فعالیت آن آغاز شد. در این میان آلژیرداس ژولین گریماس^۷، نشانه‌شناس^۸ لیتوانیایی مقیم فرانسه، به پیروی از ولادیمیر پراپ^۹ نوآوری‌هایی از جمله ارائه الگوی کنشی، در تحلیل و شناخت روایت کرده است. وی علاوه بر اینکه «با تعمق در اصول ولادیمیر پراپ و تنظیم آن‌ها، اقدام به اعمال تمایزی متفاوت کرد» (آدام و رواز، ۱۳۸۳: ۱۰۵)، تحت تأثیر تفکر سوسور و یاکوبسن هسته پدید آمدن قصه‌ها را در تقابل با کنشگرهایی می‌دانست. وی «در کتاب معناشناسی ساختارگرا (۱۹۶۶)، طرح هفت حوزه کنشی و سی و یک عامل یا «نقش» روایی پراپ را بیشتر تجزیه می‌کند و از طریق تحلیل معناشناسانه ساختار جمله را در نظر دارد» (کادن، ۱۴۰۰: ۵۵۰) تا بعد از بررسی معنایی ساخت جمله به دستور زبان روایت دست یابد؛ بر این اساس طرح وی در تمام روایت‌های عامیانه و پریان کارایی دارد. با توجه به اهمیت و ضرورت تحلیل قصه‌های ایرانی، انتخاب روش روایت‌شناسی برای تحلیل متون

1. Narration

2. Structural criticism

3. Narratology

4. Mike Ball

5. Ferdinand Dossausor

6. linguistics

7. Grimas Algirdas Julien

8. Semiotician

9. Vladimir Propp

داستانی یکی از برجسته‌ترین روش‌هاست که در دوره معاصر توسط منتقدان ادبی به عنوان روشی برای تحلیل ساختارگرایانه قصه، افسانه یا روایت‌های فولکلور^۱ بسیار مورد توجه قرار گرفته است. از بین روایت‌شناسان یا نظریه‌پردازان ادبی، نظریه گریماس دارای جایگاه ویژه‌ای در ادبیات و نقد ادبی جدید است و الگوی کنشی وی بر تمامی روایت‌ها قابلیت انطباق دارد. استان اصفهان به عنوان یکی از مراکز کهن فرهنگی ایران دارای روایت‌های عامیانه بسیاری بوده و تاکنون پژوهشی بر روی آن‌ها نیز انجام نشده است؛ بنابراین این پژوهش بر آن است، به ساختار روایی قصه و افسانه‌های عامه مردم اصفهان براساس الگوی کنشی گریماس پردازد تا علاوه بر شناخت و معرفی نظریه گریماس، به بررسی الگوهای مشابه به دست آمده از شش واحد معنایی پردازد و میزان انطباق و چگونگی ساختار نظریه کنشی گریماس را نیز تحلیل کند.

۱-۱. پرسش‌های پژوهش

پرسش‌های پژوهش در پی پاسخ به سوالات زیر است:

- ۱- الگوی کنشی گریماس در تحلیل قصه یا افسانه‌های مردم اصفهان چگونه است؟
- ۲- قصه‌ها و افسانه‌های عامه مردم اصفهان تا چه اندازه قابلیت تطبیق با نظریه کنشی گریماس را دارند؟

۱-۲. پیشینه پژوهش

بعد از جستجو برای یافتن پیشینه پژوهش در زمینه نظریه گریماس کتاب، مقاله یا پژوهش‌های بسیاری در این زمینه مشاهده گردید که نشان از اهمیت علم روایت‌شناسی است. از میان این پژوهش‌ها به ذکر چند مورد از آن‌ها در ذیل اشاره می‌شود:

- ۱- بابک احمدی (۱۳۷۵) در کتاب *ساختار و تأویل متن* در قسمت‌های از آن به معرفی گریماس و ساختار او می‌پردازد و بیان می‌دارد، روایت‌شناسی او بر پایه ریخت‌شناسی^۲ پراپ استوار شده و الگوی کنش گریماس را به جای هفت شخصیت پراپ به کار برده است. ۲- احمد اخوت (۱۳۷۱) در کتاب *دستور زبان داستان* در فصل ساخت‌های شخصیت به معرفی نظریه کنشی پراپ و گریماس پرداخته و توضیحی مختصر در مورد هر کدام بیان داشته است. ۳- علیرضا نبی‌لو در پژوهشی با عنوان «بررسی ساختار روایی داستان کودکان بر مبنای نظریه گریماس» (۱۳۹۲) با تحلیل داستان‌هایی از کتاب افسانه‌های کهن ایرانی (فضل‌الله مهتدی) به نکات ارزشمندی در ارتباط با حضور و عدم حضور شش

1. Folklore

2. Morphology

کنشگر گریماس، دسته‌بندی آن‌ها و ... دست یافته است. ۴- محمدامیر مشهدی و فاطمه ثواب در مقاله «تحلیل ساختار روایتی داستان بهرام و گل اندام بر پایه نظریه گریماس» (۱۳۹۳) به بررسی ساختار طرح اصلی روایت با تغییر وضعیت‌ها براساس تقابل دوگانه، زنجیره‌های روایی و الگوی کنشی روایت پرداخته است و نشان می‌دهد، طرح داستان بهرام و گل اندام علاوه بر داشتن ساختار و انسجام روایتی، الگوی کنشی گریماس در تحلیل آن تقریباً مفید و قابلیت تطبیق نیز دارد.

طبق بررسی‌های صورت گرفته در زمینه «روایت‌شناسی قصه و افسانه‌های عامه مردم اصفهان بر اساس نظریه کنشی گریماس» تاکنون پژوهش مستقلی انجام نگرفته است؛ از این رو این موضوع تازه و بکر بوده است. امید است پژوهشگران، دانشجویان و علاقه‌مندان در زمینه روایت‌شناسی از آن بهره ببرند.

۱-۳. روش پژوهش و چارچوب نظری

روایت‌شناسی با ساختارگرایی به منظور پرداختن به چگونگی بیان روایت در زمینه نقد ادبی آغاز شد. نظریه‌های نقادانه مانند فرمالیسم^۱ یا مکتب صورت‌گرای روسی که با عنوان نقد نو نیز شناخته می‌شود، بیانگر «نگرش ادبی اصلی ساختارگرایی بوده و هنوز هست.» (اسکولز^۲، ۱۳۷۹: ۹۲) در این میان نظریه ساختارگرایی به دنبال کشف الگوی حاکم بر انواع نظام‌های روایی بود تا با بخش‌بندی ساختار داستان به اجزای قابل تحلیل و الگویی واحد در داستان‌ها دست یابد. یکی از تأثیرگذارترین افراد در این زمینه پراپ بود که با بررسی قصه‌های پریان زمینه‌ساز تأثیر زیاد در مطالعات روایت شد.

آلژیرداس ژولین گریماس (۱۹۱۷ تا ۱۹۹۲م) ابداع‌کننده نظریه معناشناسی^۳ ساختاری است و در کتاب ساختار معنایی با درک علمی‌تر از طرح پراپ توانست با استفاده از مفهوم کنشگر به مختصر کردن کار او بپردازد. بنابه نظر وی کنشگرهای شش‌گانه نقش شخصیت‌های هر روایت را بازی می‌کنند که «گاه هر شش دسته در حکایتی یافت می‌شوند و گاه شماری از آنان مطرح می‌شوند» (احمدی، ۱۴۰۰: ۱۶۳).

الگوی کنشگر گریماس متشکل از شش عامل کنشگر است: ۱- فاعل^۴ یا قهرمان، به عنوان کنشگر اصلی روایت، معمولاً عنصر محوری یا انجام‌دهنده کنش داستان است و هدفی خاص را دنبال می‌کند.

1. Formalism
2. Scholes
3. Semantics
4. Subject

«اغلب و نه لزوماً همیشه یک فرد است.» (برتس، ۱۳۸۷: ۸۵) ۲- مفعول^۱ یا هدف، اگرچه گریماس مفعول را به عنوان یک کنشگر (شخصیت) به شمار آورده است، اما در بسیاری از روایت‌ها «چیزی است که فاعل از طریق کنش (هایی) که آغاز می‌کند در پی دستیابی به آن است. این کنشگر لزوماً نباید انسان باشد.» (همان) ۳- فرستنده^۲ یا تحریک‌کننده، کنشگر یا شخصیتی است که فاعل (قهرمان) داستان را مجاب می‌کند تا به دنبال هدفش برود. این عامل گاهی احساس یا ویژگی ذاتی می‌تواند باشد که سرچشمه بسیاری از تلاش‌ها برای رسیدن به اهداف گوناگون است. ۴- گیرنده^۳ یا سودبرنده، کنشگری است که از عمل یا کنش فاعل در روایت سود می‌برد و در یک داستان فاعل یا قهرمان می‌تواند این نقش را نیز داشته باشد. ۵- یاری‌دهنده^۴، کسی یا چیزی است که فاعل یا قهرمان داستان را در جهت رسیدن به هدفش یاری می‌دهد. ۶- بازدارنده^۵، کنشگری است که سعی دارد، فاعل را از رسیدن به هدفش بازدارد. «این کنشگر نیز مانند هدف که لزوماً انسان نیست، می‌تواند شامل هر چیزی شود که بر سر راه هدف مانع می‌آفریند.» (همان: ۸۶) بنابه نظر گریماس از میان این کنشگران، کنشگر فاعل و مفعول از دیگر کنشگران بنیادی‌تر است و کنشگر بازدارنده و یاری‌دهنده می‌تواند در هر روایتی وجود نداشته باشد.

در شکل جدیدتر این الگو «کنشگر فاعل می‌تواند طی خط سیر روایت، در چندین موقعیت مشخص یا نقش‌های کنشگری ایفای نقش کند. به‌علاوه، در روساخت روایت، چندین بازیگر می‌توانند نقش کنشگر را ایفا کنند و یک بازیگر می‌تواند نقش چندین کنشگر را ایفا کند» (پرینس، ۱۳۹۹: ۵)؛ به دیگر سخن یک شخصیت یا فاعل می‌تواند نقش یک یا چند کنشگر را ایفا کند یا یک شخصیت هم نقش فاعل، هم نقش گیرنده داشته باشد؛ بنابراین الگوی کنشی گریماس علاوه بر اینکه به خوبی در مورد قصه‌های عامیانه و پریان کاربرد دارد، «به‌رغم سادگی آن و همچنین به‌رغم نیاز به ارائه توضیح‌های متنوع از آن به منظور تطبیق یافتن بهتر با گونه‌های مختلف ادبی، این طرح را می‌توان به نحو سودمندی در مورد طیفی از متون به کار بست» (تولان، ۱۳۸۶: ۱۵۱).

متون داستانی در حوزه‌های نقد ادبی به شیوه‌های متنوعی مورد واکاوی ادیبان یا منتقدان ادبی قرار می‌گیرد. این حوزه‌های نقد که در دوره معاصر از جدیدترین حوزه‌ها به شمار می‌آید، تحلیل ساختار

1. Object
2. Destinateur/ Sender
3. Destinataire/ Receiver
4. Helper/ Adjuvant
5. Opposant/ Opponen

روایی در آن جای گرفته است. برای تحلیل روایت‌شناسی قصه و افسانه‌های عامه مردم اصفهان، ده داستان از منابع کتابخانه‌ای با معیار اصالت منابع، کامل بودن آن‌ها و عدم دست‌کاری‌شان، انتخاب و خلاصه کرده سپس به صورت توصیفی - تحلیلی و روش تحلیل روایتی بر مبنای نظریه کنشی گریماس ارزیابی و بررسی شده‌اند.

۲. پردازش تحلیلی موضوع

در این قسمت قصه و افسانه‌های عامه مردم اصفهان براساس نظریه کنشی گریماس تحلیل شده‌اند تا جایگاه شش کنشگر گریماس در آن‌ها بهتر مشخص گردد.

۱-۲. روایت‌شناسی قصه و افسانه‌ها بر اساس نظریه کنشی گریماس

روایت‌شناسی، از موضوعات جدید در عرصه ادبیات است که جوانب مختلف روایت را مورد مطالعه قرار می‌دهد. گریماس به عنوان یکی از نظریه‌پردازان روایت، اصطلاح کنشگر یا شش مشارک را به تبعیت از زبان‌شناسی به نام «تسنیر» به حوزه روایت‌شناسی معرفی کرد. یکی از دستاوردهای گریماس در زمینه ساختارگرایی و مطالعات ادبی الگوی کنشی وی می‌توان دانست که مطابقت بسیاری با روایت‌های داستانی دارد و به گونه‌ای علمی و ارزشمند می‌توان آن‌ها را تحلیل و ارزیابی کرد. با بررسی و تحلیل قصه و افسانه‌های مورد پژوهش بر اساس نظریه کنشی گریماس می‌توان به نکاتی در ذیل دست یافت:

۱- کنشگر فاعل، مفعول و بازدارنده در تمامی روایت‌ها وجود دارند. از آنجا که ممکن است هر شش کنشگر در یک روایت حضور نداشته باشد، در افسانه «عجوزه خانوم و نوروزعلی» کنشگر فرستنده و یاری‌دهنده و در افسانه «کک به تنور» کنشگر گیرنده و یاری‌دهنده حضور ندارند، لیکن «این امر چیزی از ارزش پژوهش نمی‌کاهد؛ زیرا گریماس خود بر وجود چنین ویژگی و حاضر نبودن یک یا چند کنشگر و ادغام آن‌ها در همدیگر واقف بوده است.» (نبی‌لو، ۱۳۹۲: ۱۶۰) همچنین فاعل، مفعول، فرستنده و گیرنده کنش‌هایی هستند که «در برخی روایت‌ها می‌توان این چهار مشارک را فقط با دو مشارک عرضه کرد.» (اسکولز، ۱۳۷۹: ۱۵۰) ۲- با توجه به دیدگاه گریماس مبنی بر اینکه در هر روایتی کنشگر فاعل گاهی نقش گیرنده دارد، گاهی ندارد؛ یعنی یک فرد، دو کنش را عهده‌دار است، مانند افسانه «خاله سوسکه، ماهی، طوطی و بازرگان و ...» این دو کنشگر یکی هستند. ۳- دو کنشگر بازدارنده و یاری‌دهنده لزوماً نباید انسان باشد، بلکه هر چیزی می‌تواند باشد تا فاعل را در رسیدن به

هدفش بازدارد یا یاری کنند، مانند افسانه «طوطی و بازرگان، خاله سوسکه و ...». در ادامه، برای بیان آنچه ذکر شد، تمام کنشگران نظریه گریماس (فاعل، مفعول، فرستنده، گیرنده، یاری‌دهنده و بازدارنده) بعد از تلخیص هر روایت، تشریح و تحلیل می‌شوند تا جایگاه این شش کنشگر در آن‌ها بهتر تبیین شود:

۲-۱-۱. تاجر ورشکسته

خلاصه روایت: تاجری سرمایه‌دار، فقیر و خانه‌نشین شده بود. روزی همسر تاجر به خانه همسایه‌اش رفت و جریان زندگیش را به همسایه‌اش گفت. همسایه که این حرف‌ها را شنید، دلش به رحم آمد و حجره‌ای برایشان اجاره کرد. تاجر کاغذی بر بالای در حجره به نام «حجره حرف‌فروشی، هر حرف صد تومان» نصب کرد. وقتی مردم کاغذ را خواندند، به تدریج این موضوع را به گوش پادشاه رساندند. پادشاه گفت: سرّی در کار هست، باید از کار این شخص سردریاورم. روزی تاجر در حجره‌اش نشسته بود که خبر آوردند، پادشاه در حال آمدن به حجره‌اش است. تاجر سریع پیش همسایه رفت و با گفتن ماجرا از او کمک خواست. همسایه گفت: نگران نباش و سه حرف به او یاد داد. پادشاه که به حجره‌اش آمد، پرسید: حرفی برای فروش داری؟ گفت: بله، اول آنکه هر کاری می‌خواهی کنی فکر بعدش را هم بکن، دوم آنکه هر کاری می‌خواهی کنی، به این موضوع فکر کن که آخرتی هم هست (بگو این حرف را بر نگین انگشترتان حک کنند) و سوم آنکه هر روز صبح که از خواب بیدار شدی، به نگین انگشتری‌ات نگاه کن تا این حرف یادت بماند. پادشاه هم سیصد تومان به او داد و رفت.

از قضا، یک روز وزیر پیش سلمانی رفت و از او خواست، هر وقت پادشاه برای اصلاح کردن صورتش آمد، سرش را از تن جدا کند تا او به تخت شاهی بنشیند و سلمانی را وزیرش کند. او که فریب حرفش را خورده بود، وقتی پادشاه به آنجا رفت، در فکر انجام دستور وزیر بود که ناگهان با دیدن نوشته نگین شاه، تیغ از دستش افتاد و دست پادشاه را برید. پادشاه علت کارش را جویا شد. او به ناچار حقیقت را گفت. وقتی پادشاه از قضیه باخبر شد دستور داد، وزیرش را گردن بزنند. آنگاه سلمانی را به جای او به وزارت منصوب کرد» (سادات‌اشکوری، ۱۳۹۳: ۱۶).

الگوی کنشی روایت «تاجر ورشکسته»:

فاعل/ قهرمان: تاجر به عنوان کنشگر فاعل یا قهرمان، شخصیت محوری و اصلی این افسانه را برعهده دارد. او شغلی با کمک همسرش پیدا می‌کند. سپس در حجره «حرف‌فروشی، هر حرف صد تومان»

مشغول به کار می شود تا اینکه وقتی این موضوع را به گوش پادشاه می رسانند، پادشاه به آنجا می رود. تاجر سه حرفی که همسایه به او یاد داده بود، به پادشاه می فروشد. سرانجام جان او را با تدبیرش نجات می دهد و به هدفش می رسد.

مفعول/ هدف: هدفی که کنشگر فاعل (تاجر) در این افسانه دنبال می کند، پیدا کردن شغل است؛ کنش و عمل او در روایت نشان می دهد که به صورت هدفمند بوده است. بدین گونه که ابتدا به سوی خواسته اش گام برمی دارد سپس برای دست یافتن به هدف خود مغازه حرف فروشی راه می اندازد و سرانجام در کارش موفق می شود.

فرستنده: همسر تاجر به عنوان کنشگر فرستنده این روایت مطرح شده است. او با تلاش خود و مشورت با همسایه اش، تاجر را به پیدا کردن شغلی وامی دارد و در نهایت به خواسته اش دست می یابد. گیرنده: کنشگر گیرنده در این افسانه، پادشاه به شمار می رود که از اعمال و کنش های روی داده در آن بهره برده است؛ به دیگر سخن تدبیر تاجر (قهرمان)، صداقت و عاقبت اندیشی سلمانی در این روایت به نفع کنشگر گیرنده (پادشاه) تمام می شود؛ چرا که هم پندی از تاجر می گیرد، هم جاننش نجات پیدا می کند.

یاری دهنده: کنشگر یاری دهنده در این روایت، همسایه معرفی شده است. او در ابتدا با دادن حجره به تاجر کمک می کند تا به خواسته اش برسد. سپس هنگامی که تاجر نزد او رفت تا به خاطر آمدن پادشاه به او یاری رساند، سه حرف به او یاد داد تا بتواند به پادشاه بگوید و مشکلش حل شود. از سویی دیگر سلمانی به عنوان عامل یاری دهنده دوم در این داستان مطرح شده است؛ چرا که تحت تأثیر نوشته فاعل قرار می گیرد و جان پادشاه را با باخبر کردن او نجات می دهد.

بازدارنده: کنشگر بازدارنده در این افسانه، وزیر است. در واقع او با کنش خود در روایت، عامل بازدارنده ای برای دست نیافتن کنشگر فاعل به هدفش محسوب می شود که در صورت موفقیتش، پند دوم کنشگر فاعل که بر روی انگشت پادشاه حک شده بود، بی اثر می شد. او با اقدام علیه پادشاه، موفقیت تاجر را در این روایت به تعویق می اندازد.

جدول ۱. الگوی کنشی روایت تاجر ورشکسته (منبع: یافته های پژوهش)

فرستنده: همسر تاجر	گیرنده: پادشاه
فاعل/ قهرمان: تاجر	مفعول/ هدف: پیدا کردن شغل
یاری دهنده: همسایه و سلمانی	بازدارنده: وزیر

۲-۱-۲. خاله سوسکه

خلاصه روایت: «خاله سوسکه چادری با پوست پیاز درست کرد و به دگان «نومبایی» رفت. «نومبا» از او پرسید: کجا می‌روی؟ جواب داد: همدان می‌روم تا به «رمضون» شوهر کنم، نان گندم بخورم، قلیون پایی بکشم، منت «خارسو» نکشم. «نومبا» به او درخواست ازدواج داد. خاله سوسکه به او گفت: بعد از دعوا مرا با چی می‌زنی؟ گفت: با این «سیخ نومبایی» می‌زنم. خاله سوسکه قبول نکرد. از آنجا رفت و به دگان قصابی رسید. قصاب با او صحبت کرد، در نهایت به او پیشنهاد ازدواج داد. خاله سوسکه گفت: وقتی دعویمان شد، با چی مرا می‌زنی؟ گفت: با این ساطور قصابی می‌زنم. گفت: نه، زن تو نمی‌شوم. از آنجا به دگان بقالی رفت. بقال هم به مانند قصاب پیشنهاد ازدواج به او داد. خاله سوسکه دوباره از او پرسید: وقتی دعویمان شد، با چی مرا می‌زنی؟ بقال گفت: با این تخته دگان می‌زنم. از آنجا رد شد و به خانه آقاموشه رفت. خاله سوسکه دوباره آن سوال را تکرار کرد. در جوابش آقاموشه گفت: با دم نرم و نازکم می‌زنم. خاله سوسکه راضی شد و با هم ازدواج کردند. فردای روز عروسی، خاله سوسکه هنگام آوردن آب، توی جویی افتاد. در این هنگام سوارکاری از آنجا رد می‌شد. خاله سوسکه از او خواست تا این موضوع را به آقاموشه بگوید. او هم پیش آقاموشه رفت و جریان را گفت. آقاموشه سریع نردبانی با «زردک» درست کرد. پیش خاله سوسکه رفت، او را نجات داد و برایش آشی پخت، اما هنگام هم‌زدن آش، داخل دیگ افتاد و مرد. خاله سوسکه هم برایش عزاداری کرد» (حییی آزاد، ۱۴۰۰: ۱۲۵).

الگوی کنشی روایت «خاله سوسکه»:

فاعل / قهرمان: کنشگر فاعل و قهرمان این افسانه خاله سوسکه مطرح شده است. او در این داستان در راستای هدف خود گام برمی‌دارد تا بتواند شوهری از بین شخصیت‌های داستانی «نانوا، بقال، قصاب و آقاموشه» برای خود پیدا کند. سرانجام از بین آن‌ها آقاموشه را برای ازدواج انتخاب می‌کند و به خواسته‌اش می‌رسد.

مفعول / هدف: هدفی که کنشگر فاعل در این افسانه دنبال می‌کند، آقاموشه است. خاله سوسکه پس از انجام کنش‌های مختلف برای رسیدن به هدفش تلاش می‌کند تا اینکه با توجه به معیارهایش در روایت آقاموشه را پیدا می‌کند و به هدف خود نیز دست می‌یابد.

فرستنده: عاملی که خاله سوسکه را به سوی هدفش می‌فرستد، پیدا کردن شوهر و ازدواج است؛ او برای رسیدن به آنچه دوست دارد، از خانه‌اش می‌رود و از طریق چند کنشگر (نانوا، بقال، قصاب و

آقاموشه) که در راه با آن‌ها برخورد می‌کند، به کنش واداشته می‌شود و بدین گونه به هدفش دست می‌یابد؛ در نتیجه این عامل به عنوان کنشگر فرستنده در روایت محسوب می‌شود.

گیرنده: کنشگر گیرنده یا سودبرنده اصلی از ماجرای روایت، خاله سوسکه است. او با جست‌وجو و روحیه پرسشگری‌اش با موش ازدواج می‌کند؛ بر این اساس کنشگر فاعل و کنشگر گیرنده در این روایت یکسان است.

یاری‌دهنده: عاملی که خاله سوسکه را در رسیدن به هدفش کمک می‌کند، پرسش او از نانوا، بقال، قصاب و آقاموشه به صورت «وقتی دعویمان شد، با چی مرا می‌زنی؟» است. این عامل موجب راهنمایی‌اش شده تا انتخاب اشتباهی در امر ازدواج نداشته باشد. در این میان ابزار آقاموشه برای کتک زدن، دم نرمش است که به عنوان یک کنشگر یاری‌دهنده در این افسانه عمل می‌کند.

بازدارنده: نانوا، قصاب و بقال هر سه به عنوان کنشگر بازدارنده در این افسانه معرفی شده است. این شخصیت‌های داستانی هر کدام پیشنهاد ازدواج به خاله سوسکه دادند سپس در جواب پرسش او گفتند، با یکی از ابزارهای‌شان مایل به کتک‌زدن خاله سوسکه هستند؛ همین امر منجر به جست‌وجوی بیشتر کنشگر فاعل می‌شود تا گزینه مناسب خود را پیدا کند.

جدول ۲. الگوی کنشی روایت خاله سوسکه (منبع: یافته‌های پژوهش)

فرستنده: پیدا کردن شوهر، ازدواج	گیرنده: خاله سوسکه
فاعل / قهرمان: خاله سوسکه	مفعول / هدف: آقاموشه
یاری‌دهنده: روحیه پرسشگری خاله سوسکه، دم آقاموشه	بازدارنده: نانوا، قصاب و بقال

۲-۱-۳. دختر ننه‌اش نزاییده

خلاصه روایت: «پادشاه پسری به نام شاهزاده ابراهیم و نادختری زشتی داشت که می‌خواست شاهزاده او را بگیرد، اما او دختر «ننه‌اش نزاییده» را می‌خواست. برای یافتن او به راه افتاد و به کلبه پیرزال دیوی رسید. پیرزال از او خوشش آمد و او را پیش خواهر بزرگ‌ترش فرستاد. پسر این خواهر، دیو نگهبان، تیغ به پایش رفته بود. شاهزاده تیغ را درآورد. دیو سه‌انار به او داد. از انار سومی دختری زیبا درآمد، اما کنیزی او را کشت و از خونش کبوتری پرزد. کبوتر را کشتند، از خونش چناری سبز شد. چنار را بریدند. پیرزنی یک تگه از چوبش را برید که دختر زیبایی از آن تگه چوب بیرون آمد و دختر خوانده پیرزن شد. در آن زمان شاهزاده بیمار شده بود و حکیم‌ها خواستند دختران پیشش بروند و برایش قصه‌گویی کنند. آن دختر نزد او رفت و قصه‌اش را گفت. شاهزاده راز آن دختر را فهمید و حالش

خوب شد. سرانجام به امر او، کنیر را به دم قاطر چموش بستند و شاهزاده و دختر با هم ازدواج کردند» (انجوی شیرازی، ۱۳۵۲: ۳۳۲).

الگوی کنشی روایت «دختر ننه‌اش نزاییده»:

فاعل/قهرمان: شاهزاده ابراهیم به عنوان کنشگر فاعل و قهرمان در این افسانه مطرح شده است. هر چند در ابتدا شاهزاده ابراهیم دختر «ننه‌اش نزاییده» را پیدا نمی‌کند، اما بعد از اینکه بیمار شد و دختر قصه‌گو پیشش رفت، واقعیت را متوجه می‌شود. سرانجام موانع را از سر راه برمی‌دارد و با دختر ازدواج می‌کند. مفعول/هدف: هدفی که شاهزاده ابراهیم (فاعل) در این افسانه دنبال می‌کند، دختر «ننه‌اش نزاییده» است. وی به خاطر علاقه‌ای که به آن دارد و نمی‌خواهد با نادختری زشتی که پادشاه به او معرفی کرده است، ازدواج کند، در جست‌وجوی دختر «ننه‌اش نزاییده» است. او در راه رسیدن به خواسته‌اش، تلاش می‌کند و سرانجام موفق شود، با او ازدواج کند.

فرستنده: عاملی که کنشگر فاعل را به سوی هدف خود سوق می‌دهد، عشق، علاقه و ازدواج است. این عوامل شاهزاده ابراهیم را برای رسیدن به هدفش وامی‌دارد تا دختر «ننه‌اش نزاییده» را پیدا کند و با او ازدواج کند؛ بر این اساس عشق و ازدواج به عنوان دو عامل اصلی در به حرکت درآوردن شاهزاده ابراهیم و اقدام او در این روایت شمرده می‌شود.

گیرنده: کنشگر گیرنده در این افسانه، شاهزاده ابراهیم معرفی شده است. او با تلاش خود به خواسته‌اش دست می‌یابد و روایت به سود او تمام می‌شود. در این صورت کنشگر فاعل و کنشگر گیرنده یکسان است.

یاری‌دهنده: کنشگر یاری‌دهنده در این افسانه، دختر «ننه‌اش نزاییده» است. او با تعریف ماجرای خود و آشکار کردن دسیسه کنیز برای شاهزاده ابراهیم، وی را در راستای رسیدن به هدف خود و در نهایت ازدواج با آن یاری داده است.

بازدارنده: کنشگر بازدارنده در این افسانه، کنیز محسوب می‌شود. کنش و تأثیر او در روایت سبب شده تا مانعی بر سر راه و هدف شاهزاده ابراهیم باشد؛ بدین صورت که کنیز با کشتن دختر «ننه‌اش نزاییده»، بین شاهزاده ابراهیم و آن دختر فاصله انداخت و شاهزاده نتوانست زودتر به هدفش برسد.

جدول ۳. الگوی کنشی روایت دختر ننه‌اش نزاییده (منبع: یافته‌های پژوهش)

فرستنده: عشق، علاقه و ازدواج	گیرنده: شاهزاده ابراهیم
فاعل/قهرمان: شاهزاده ابراهیم	مفعول/هدف: دختر ننه‌اش نزاییده

۲-۱-۴. روباه در لباس سگ

خلاصه روایت: «روباهی از دست سگ‌های ده آسوده نبود و هیچ وقت جرأت نمی‌کرد، از لانه‌اش بیرون بیاید. روزی سگ‌های ده او را نزدیک ده دیدند. چهارتا از آن سگ‌ها، روباه را دنبال کردند تا به کوهی رسیدند. در آن هنگام سه تا از آن سگ‌ها به ده برگشتند، اما یکی از آن‌ها روباه را دنبال کرد و هر دو به بالای کوه رسیدند. روباه آن سگ را فریب داد و داخل پرتگاهی افتاد و مرد. آنگاه روباه مگار پوست سگ مرده را درآورد، پوشید و توی ده رفت. روباه برای آن سه سگ به دروغ جریان را گفت و آن‌ها حرفش را قبول کردند. از آن روز هر بار چند تا از مرغ و خروس‌های ده را می‌خورد. چند روزی روزگار مردم ده شکایت شده بود. تا اینکه یک روز شتر از مردم خواست یک‌دست لباس خروس برایش بدوزند تا بتواند او را پیدا کند. به مرغ و خروس‌ها هم گفت: امروز هیچ‌کس از خانه خود بیرون نیاید. وقتی لباس دوخته شد، شتر آن را پوشید و به کنار ده رفت. روباه مگار که آن روز مرغ و خروسی برای خوردن پیدا نکرد، کنار ده رفت. خروس بزرگ و سنگینی دید. با خودش گفت: چه کار کنم؟ آن وقت دمش را به دم شتر بست. همین که می‌خواست برود، شتر بلند شد و به ده رفت. مرغ و خروس‌ها را صدا زد و آن‌ها انتقام خود را از روباه مگار گرفتند» (حیبی آزاد، ۱۴۰۰: ۱۴۳).

الگوی کنشی روایت «روباه در لباس سگ»:

فاعل/ قهرمان: روباه و شتر هر دو به عنوان کنشگر فاعل در این افسانه مطرح شده است. در ابتدای افسانه، روباه کنشگر فاعل است که برای نجات از دست سگ‌ها و در نهایت خوردن مرغ و خروس‌ها تلاش می‌کند و در کارش موفق نیز می‌شود، اما در نهایت شتر، قهرمان این افسانه، در جست‌وجوی نجات جان مرغ و خروس‌هاست و موفق می‌شود، روباه را شکست دهد.

مفعول/هدف: از آنجا که مرغ و خروس‌ها به وسیله روباه در لباس سگ خورده شدند، شتر برای نجات جان مرغ و خروس‌های دیگر اقدام می‌کند. در این میان کنشگر فاعل چه روباه، چه شتر باشد، در هر دو حالت مفعول یا هدف، مرغ و خروس‌ها محسوب می‌شود.

فرستنده: در این افسانه تلاش برای پیدا کردن طعمه توسط روباه، نجات جان مرغ و خروس‌ها و حس انتقام به عنوان کنشگر فرستنده معرفی شده است. شتر برای نجات مرغ و خروس‌ها از آن‌ها می‌خواهد تا روزی که او کنار ده می‌رود، از خانه بیرون نروند تا بعد از پیدا کردن روباهی که آن‌ها را می‌خورد، بتوانند انتقام خود را از او بگیرند؛ بنابراین دو عامل اصلی برای معجب شدن شتر (قهرمان) یا

اقدامی که تأثیر بسزایی در داستان دارند، نجات جان مرغ و خروس‌ها و حس انتقام است. گیرنده: کنشگر گیرنده در این افسانه، شتر است؛ چراکه با اقدام درست خود برای نجات جان مرغ و خروس‌ها تلاش می‌کند. سرانجام آن‌ها توانستند انتقام خودشان را از روباه بگیرند و او به آنچه خواسته‌اش بود، دست یابد؛ بدین سبب سودبرنده اصلی از ماجرای روایت، شتر یا قهرمان داستان است. یاری‌دهنده: کنشگر یاری‌دهنده لزوماً نباید یک شخصیت یا انسان باشد و می‌تواند هر چیزی باشد تا فاعل را در رسیدن به هدفش یاری کند. در این افسانه، دوختن لباس خروس برای شتر به عنوان کنشگر یاری‌دهنده عمل می‌کند. شتر با دوخته شدن این لباس بزرگ از سوی مردم، آن را می‌پوشد و کنار ده می‌رود تا اینکه روباه با دیدن آن خروس بزرگ فریب می‌خورد و دمش را به دم آن می‌بندد. شتر نیز می‌تواند با بردن او به ده، بر او چیره شود و به هدفش دست یابد. بازدارنده: روباه به عنوان کنشگر بازدارنده در این افسانه محسوب می‌شود؛ چراکه با کنش خود علاوه بر اینکه منجر به ایجاد تعلیق و کشش در افسانه شده است، مانعی برای رسیدن شتر (قهرمان) به هدفش نیز ایجاد می‌کند.

جدول ۴. الگوی کنشی روایت روباه در لباس سگ (منبع: یافته‌های پژوهش)

گیرنده: شتر	فرستنده: تلاش برای پیدا کردن طعمه توسط روباه، نجات جان مرغ و خروس‌ها، حس انتقام
مفعول/هدف: مرغ و خروس	فاعل / قهرمان: روباه، شتر
بازدارنده: روباه	یاری‌دهنده: دوختن لباس خروس برای شتر

۲-۵. طوطی و بازرگان

خلاصه روایت: «بازرگانی یک طوطی فرمان‌بر و دست‌آموز داشت که به آن علاقه‌مند بود. روزی بازرگان به طوطی‌اش در قفس گفت: برای تجارت به هندوستان می‌خواهم بروم. چیزی می‌خواهی برایت بیاورم؟ طوطی گفت: تنها خواهش من این است که سلامم را به طوطیان هند برسانی. بازرگان هم به طوطی خود قول داد و راهی هندوستان شد. وقتی به آنجا رسید، بعد از انجام کارهایش، به جنگل نزد طوطیان رفت و به بزرگ طوطیان گفت: طوطی‌ام به شما سلام رسانده است، شما پیغامی برایش دارید؟ آن طوطی خودش را به شکل مرده درآورد و از شاخه درخت به زمین افتاد. بازرگان که از این موضوع ناراحت شده بود، سریع کارش را در هند انجام داد و به شهر و زادگاهش برگشت. سراغ طوطی‌اش در خانه رفت و جریان را به او گفت. ناگهان آن طوطی به مانند طوطی هند افتاد و خشک شد. بازرگان با

ناراحتی او را از قفس بیرون انداخت. طوطی که در حقیقت نمرده بود، پروازکنان بالای درخت رفت و گفت: پیام طوطی به من همین بود که به مانند او رفتار کنم تا از قفس رها شوم و پیش طوطیان بروم» (تا که هارا و وکیلان: ۱۳۹۶: ۲۹۱).

الگوی کنشی روایت «طوطی و بازرگان»:

فاعل / قهرمان: کشگر فاعل و قهرمان این افسانه، طوطی مطرح شده است که تمام تلاش خود را برای رهایی خود از قفس انجام می‌دهد و سرانجام با پیغام رساندن به بازرگان موفق می‌شود، به آرزوی خود دست یابد.

مفعول / هدف: هدف طوطی در روایت طوطی و بازرگان، آزادی از قفس و رفتن پیش طوطیان هند است. او در راستای رسیدن به آرزوی خود از بازرگان که عزم رفتن به هندوستان دارد، می‌خواهد تا پیغامش را برای طوطیان هند ببرد. او نیز این کار را انجام می‌دهد، اما بزرگ طوطیان با شنیدن پیغام آن طوطی، خودش را به مردن می‌زند. سرانجام بازرگان این خبر را به طوطی‌اش در خانه می‌رساند. طوطی بازرگان با فهمیدن عکس‌العمل و منظور طوطی هندوستان موفق می‌شود، خودش را به مانند آن طوطی کند و سرانجام به هدفش دست می‌یابد.

فرستنده: کشگر فرستنده در این افسانه پیام طوطی معرفی شده است. عاملی که طوطی بازرگان را به سوی هدفش می‌فرستد، پیغام خودش برای طوطیان هند از طرف بازرگان می‌باشد. سرانجام آن طوطی با فهمیدن منظور بزرگ طوطیان هند توانست به آرزویش دست یابد.

گیرنده: کشگر گیرنده در این افسانه، طوطی است؛ چراکه با رهایی از قفس و دستیابی به خواسته‌اش، سودبرنده این روایت محسوب می‌شود. در نهایت کشگر فاعل و کشگر گیرنده در این روایت یکسان هستند.

یاری‌دهنده: کشگر یاری‌دهنده در این افسانه بازرگان و بزرگ طوطیان هند است. بازرگان به عنوان یاری‌دهنده اول در روایت معرفی شده است. او با قبول خواسته طوطی مورد علاقه‌اش، پیغامش را به طوطیان هند می‌رساند. بزرگ طوطیان هند نیز به عنوان یاری‌دهنده دوم مطرح شده است که با شنیدن پیغام طوطی بازرگان خود را به صورت مرده درمی‌آورد تا به نحوی بتواند به او کمک کند. سرانجام وقتی بازرگان به خانه می‌رود، با گفتن عکس‌العمل طوطی هند، طوطی او متوجه پیامش می‌شود و همان‌گونه رفتار می‌کند بدین گونه هر دو توانستند، طوطی بازرگان را در این روایت یاری دهند.

بازدارنده: کنشگر بازدارنده مانند کنشگر یاری‌دهنده لزوماً نباید انسان باشد، بلکه هر چیزی به عنوان عامل بازدارنده یا مانعی برای دست نیافتن کنشگر فاعل به هدفش، می‌تواند این نقش را داشته باشد. عامل بازدارنده در افسانه «طوطی و بازرگان» قفس است. این عامل علاوه بر اینکه طوطی را از رسیدن به رؤیایش باز می‌دارد، مانع آزادی و جدایی او از طوطیان هند نیز می‌باشد.

جدول ۵. الگوی کنشی روایت طوطی و بازرگان (منبع: یافته‌های پژوهش)

فرستنده: پیام طوطی	گیرنده: طوطی
فاعل / قهرمان: طوطی	مفعول / هدف: آزادی از قفس، رفتن پیش طوطیان هند
یاری‌دهنده: بازرگان، بزرگ طوطیان هند	بازدارنده: قفس

۱-۲. عجزه خانوم و نوروزعلی

خلاصه روایت: «عجزه خانوم و نوروزعلی زن و شوهری بودند که به خوبی با هم زندگی می‌کردند تا اینکه بین‌شان «بگومگو» پیش آمد. نوروزعلی که نمی‌توانست با عجزه خانوم بسازد، او را تنها گذاشت و راهی سفر شد. از آن به بعد فقط سالی یک‌بار به خانه برمی‌گشت و سریع می‌رفت. عجزه خانوم که در این مدت خیلی غصه‌دار و دل‌تنگ همسرش می‌شد، همیشه آرزوی برگشتن نوروزعلی را داشت. او هر سال نزدیک عید نوروز به جنب و جوش می‌افتاد، خانه‌اش را گردگیری می‌کرد، همه چیز را باسلیقه سر جایش می‌چید. وقتی کارش هم تمام می‌شد، قلیونی چاق می‌کرد و منتظر آمدن نوروزعلی بود، اما به خاطر خستگی در همان لحظه تحویل سال همیشه چرت می‌زد. وقتی هر سال نوروزعلی هنگام سال تحویل می‌آمد، او را در این حالت می‌دید و سریع می‌رفت. به خاطر همین عجزه خانوم به آرزویش نرسید و هیچ وقت نتوانست او را ببیند» (حبیبی آزاد، ۱۴۰۰: ۱۶۳).

الگوی کنشی روایت «عجزه خانوم و نوروزعلی»:

فاعل / قهرمان: عجزه خانوم به عنوان کنشگر فاعل در این افسانه مطرح شده است، اما قهرمان روایت نیست و در انتظار نوروزعلی نشسته است. او برای دست‌یابی به هدفش، کنش‌های مختلفی انجام می‌دهد و سرانجام به مقصودش دست نمی‌یابد.

مفعول / هدف: هدف عجزه خانوم (فاعل) در این افسانه توروزعلی معرفی شده است. عجزه خانوم که همسرش نوروزعلی به سفر رفته است، انتظار دیدار او را هر سال هنگام سال تحویل یا عید نوروز دارد.

فرستنده: هیچ کنشگری در افسانه به عنوان کنشگر فرستنده مشاهده نمی‌شود؛ به عبارتی هیچ عاملی

عجوزه خانوم را به جست و جوی شوهرش وانی دارد و چهره‌ای منفعل به عجوزه خانوم بخشیده است. گیرنده: کنشگر گیرنده در این افسانه نوروزعلی معرفی شده است. او همسرش، عجوزه خانوم، را در انتظار خود نگه داشته است و به نوعی بیشترین عنایت یا توجه در افسانه به او معطوف شده است؛ بدین سبب می‌توان گفت، نوروزعلی به علت فرار کردن از دست مشاجره‌های عجوزه خانوم، به عنوان کنشگر گیرنده یا سودبرنده در این روایت محسوب می‌شود.

یاری‌دهنده: هیچ کنشگری به عنوان کنشگر یاری‌دهنده در این افسانه مشاهده نمی‌شود تا با کنش خود در داستان به کنشگر فاعل یاری رساند؛ به همین سبب عجوزه خانوم به آرزویش یعنی دیدار نوروزعلی نمی‌رسد.

بازدارنده: در افسانه «عجوزه خانوم و نوروزعلی» مشاجره عجوزه خانوم با نوروزعلی و چرت زدن عجوزه خانوم در همان لحظه تحویل سال، هر دو به عنوان کنشگر بازدارنده عمل می‌کنند که منجر به جدایی نوروزعلی از عجوزه خانوم و مانع رسیدن او به نوروزعلی یا هدفش در این افسانه می‌شوند.

جدول ۶. الگوی کنشی روایت عجوزه خانوم و نوروزعلی (منبع: یافته‌های پژوهش)

گیرنده: نوروزعلی	فرستنده: ندارد.
مفعول/ هدف: نوروزعلی	فاعل/ قهرمان: عجوزه خانوم
بازدارنده: مشاجره عجوزه خانوم با نوروزعلی، چرت زدن عجوزه خانوم در همان لحظه تحویل سال	یاری‌دهنده: ندارد.

۲-۷. کک به تنور

خلاصه روایت: «روزی شپش «دو من» آرد خمیر کرد و به کک داد تا برایش نان بپزد، اما هنگام نان پختن کک داخل تنور افتاد. شپش از ناراحتی زیاد شروع به زدن بر سرش کرد. این خبر سریع بین پدیده‌های طبیعی و حیواناتی مانند کلاغ، درخت، آب گل‌آلود، برگ خزون، گندم، رعیت و پسرش دهان به دهان چرخید و هیچ کس برای نجات کک به کمکش نرفت. در این میان هر کدام از آن‌ها چیزی به اصل ماجرا افزودند و ماجرا را تحریف کردند» (همان: ۱۶۷-۱۶۵).

الگوی کنشی روایت «کک به تنور»:

فاعل/ قهرمان: کک به عنوان کنشگر فاعل در این افسانه مطرح شده است؛ چراکه می‌خواهد برای شپش نان بپزد و داخل تنور می‌افتد، پس از آن تمام افسانه حول محور کک و عمل او می‌چرخد. مفعول/ هدف: مفعول یا هدفی که کک در افسانه دنبال می‌کند، نان است. او علی‌رغم اینکه

خواهان انجام کاری برای شپش بود، اما به خاطر اینکه در هنگام پختن نان به تنور می‌افتد، نمی‌تواند به هدفش دست یابد.

فرستنده: عاملی که کنشگر فرستنده را به سوی هدفش سوق می‌دهد، «نیاز به خوردن نان» است. این عامل، کنشگر فاعل یا کک را به درست کردن نان در این افسانه وامی‌دارد و در نهایت با وجود انجام این کار به مقصودش نمی‌رسد.

گیرنده: در این افسانه هیچ کنشگر گیرنده‌ای وجود ندارد؛ از این‌رو هیچ‌یک از کاراکترها سودبرنده از ماجرای روایت نیستند.

یاری‌دهنده: هیچ فرد یا نیروی یاری‌دهنده‌ای در این روایت مشاهده نمی‌شود تا کک را در رسیدن به هدفش کمک کند.

بازدارنده: در افسانه «کک به تنور» افتادن کک در تنور، دهان به دهان چرخیدن خبر و کمک نکردن به کک به عنوان عوامل بازدارنده محسوب می‌شوند؛ چراکه هر کدام به نحوی مانعی برای دست یافتن کنشگر فاعل به هدفش در این روایت می‌باشند.

جدول ۲. الگوی کنشی روایت کک به تنور (منبع: یافته‌های پژوهش)

فرستنده: نیاز به خوردن نان	گیرنده: ندارد.
فاعل / قهرمان: کک	مفعول / هدف: نان
یاری‌دهنده: ندارد.	بازدارنده: افتادن کک در تنور، دهان به دهان چرخیدن خبر و کمک نکردن به کک

۲-۸. ماهی

خلاصه روایت: مرد ماهیگیری از طریق صید ماهی امرار معاش می‌کرد. ماهیگیر هر بار خرده‌نانی به دریا می‌ریخت. روزی همین که خرده‌نان‌ها را به دریا می‌ریخت، یک ماهی نزدیکش آمد و یک اشرفی روی ماسه‌ها از دهانش انداخت و رفت. او با خوشحالی سال‌ها به این کارش ادامه داد و با فروش اشرفی، طعام و وسایل مورد نیاز زندگیش را می‌خرید. گذشت و گذشت تا اینکه پیر شد. راز خود را به پسرش گفت. به او سفارش کرد، کارش را ادامه دهد و به کسی این موضوع را نگوید. بعد از مدتی ماهیگیر مرد و پسر کار پدر را ادامه داد. یک روز با خودش گفت: بهتر است، ماهی را بکشم تا تمام اشرفی‌ها را از شکمش بردارم و خیالم را راحت کنم. پس به دریا رفت و خرده‌نان‌ها را در آنجا ریخت. ماهی جلو آمد، با تیر و کمان تیری به سمتش انداخت. ماهی که از کار او عصبانی شده بود، جستی زد، پسر ماهیگیر را به زیر آب برد و غرق کرد» (سادات‌اشکوری، ۱۳۹۳: ۱۱۶).

الگوی کنشی روایت «ماهی»:

فاعل / قهرمان: ماهیگیر به عنوان کنشگر فاعل و قهرمان در روایت مطرح شده است. او در ابتدا از طریق صید ماهی امرار معاش می‌کرد. سپس با تلاش و کوشش هر روز خود (برای ریختن خرده‌نان‌ها به دریا و در ازای آن گرفتن اشرفی از سوی ماهی) سرانجام موفق می‌شود، با فروش آن زندگی خود را متحول کند.

مفعول / هدف: هدف کنشگر فاعل (ماهیگیر) در روایت، دست یافتن به «اشرفی» است؛ چراکه ماهی در ازای ریختن خرده‌نان‌ها، اشرفی از دهانش روی ماسه‌های دریا می‌انداخت. از آن به بعد ماهیگیر سال‌ها با فروش آن، طعام و وسایل زندگی خود را برای امرار معاش و بهبود وضع زندگی‌اش می‌خرد و سرانجام به مقصودش دست می‌یابد.

فرستنده: کنشگر فرستنده در این روایت، تأمین کردن طعام و وسایل مورد نیاز زندگی‌اش معرفی شده است. او در بخش نخست داستان با شغل ماهیگیری امرار معاش می‌کند تا بتواند نیازهای زندگی‌اش را تأمین کند. این عامل فرستنده ماهیگیر را به جست‌وجوی هدفش وامی‌دارد تا بتواند با نیکی کردن به ماهی به اشرفی دست یابد.

گیرنده: کنشگر گیرنده در این روایت، ماهیگیر است. او که سال‌ها کارش ریختن خرده‌نان برای ماهی و بدست آوردن اشرفی بود، با فروش آن، طعام و وسایل مورد نیاز زندگی‌اش را می‌خرد. در نهایت بدین گونه در زندگی خود به موفقیت دست می‌یابد و روایت به سود او نیز تمام می‌شود؛ بنابراین کنشگر فاعل و کنشگر گیرنده در این روایت یکسان است.

یاری‌دهنده: آنچه ماهیگیر را در رسیدن به خواسته‌اش یاری می‌دهد، در وهله نخست نیکی کردن اوست که با ریختن خرده‌نان به ماهی کمک می‌کند. از سوی دیگر ماهی به عنوان یاری‌دهنده دوم در این روایت مطرح شده است، چراکه با دادن اشرفی، قهرمان را یاری می‌دهد تا به هدفش دست یابد. بازدارنده: پسر ماهیگیر به عنوان کنشگر بازدارنده در این روایت مطرح شده است. او به خاطر تصمیم نادرستش که همان کشتن ماهی برای داشتن اشرفی‌های بیشتر و عمل نکردن به پند پدرش بود، ماهی را از بخشیدن اشرفی بیشتر باز می‌دارد و کشته می‌شود.

جدول ۸. الگوی کنشی روایت ماهی (منبع: یافته‌های پژوهش)

فرستنده: تأمین کردن طعام و وسایل زندگی	گیرنده: ماهیگیر
فاعل / قهرمان: ماهیگیر	مفعول / هدف: اشرفی

۲-۱-۹. نارنج و ترنج

خلاصه روایت: «گدایی هر روز به قصر پادشاهی می‌رفت و پسر پادشاه هم به او پول می‌داد. گدا همیشه می‌گفت: خدا نارنج و ترنج قسمت کند! روزی شاهزاده به او گفت: این نارنج و ترنج که می‌گویی، کجاست؟ گدا گفت: او توی باغی است که دیوی پای آن خوابیده است. تا بخواهی بچینی، در و دیوار باغ می‌گویند: چید برد. باید سر ظهر بروی که دیو خسته باشد، پشت سرت را هم نگاه نکنی. شاهزاده رفت، نارنج و ترنجی چید و دختری از آن درآمد. قصه مانند همه روایات پیش می‌رود تا آنجا که دختر زشتی، دختر نارنج و ترنج را کشت، از خونس، درخت نارنج سبز شد. شاهزاده درخت را به قصر خود برد و کاشت. روزی باد دو تا از برگ‌های درخت را زیر پای زن گدایی برد. عاقبت دختر از آن برگ نارنج بیرون آمد و به او گفت: به همه بگو، دخترم خیاط است. این خبر به گوش شاهزاده رسید و او را به قصرش فراخواند و فهمید، کیست. او با روبنده به قصر رفت. شاهزاده از او خواست، قصه‌ای بگوید. دختر قصه‌اش را گفت و رازش برملا شد. آنگاه شاهزاده دختر زشت را کشت و با نارنج و ترنج ازدواج کرد» (انجوی شیرازی، ۱۳۵۲: ۳۳۲).

الگوی کنشی روایت «نارنج و ترنج»:

فاعل / قهرمان: شاهزاده به عنوان کنشگر فاعل و قهرمان در این روایت مطرح شده است. وی برای رسیدن به هدف خود سراغ گدایی می‌رود. از او نشانی باغی را که دختری به نام نارنج و ترنج در آن است، می‌گیرد. شاهزاده به آنجا می‌رود. نارنج و ترنجی می‌چیند و دختری از بیرون می‌آید. با کشته شدن آن دختر و کنش‌های دیگری که به دنبال آن برای او رخ می‌دهد، سرانجام شاهزاده متوجه ماجرا می‌شود و با عمل و کنش خود منجر به نجات جان نارنج و ترنج می‌شود.

مفعول / هدف: هدف کنشگر فاعل در روایت، نارنج و ترنج است؛ چرا که شاهزاده در جست‌وجوی نارنج و ترنج در داستان است تا آن دختر را پیدا کند در نهایت نیز توسط شاهزاده نجات داده می‌شود. فرستنده: کنشگر فرستنده‌ای که شاهزاده را در جهت رسیدن به نارنج و ترنج تحریک می‌کند، عشق و ازدواج است. این عامل را می‌توان به عنوان انگیزه‌ای برای شاهزاده دانست که برای رسیدن به خواسته‌اش تلاش می‌کند تا آن دختر را پیدا کند؛ بدین سبب عاملی که منجر به کنش فاعل برای به دست آوردن نارنج و ترنج می‌شود، عشق و علاقه شاهزاده نسبت به نارنج و ترنج است تا با او ازدواج کند.

گیرنده: کنشگر گیرنده در این روایت، شاهزاده است. با وجود اینکه او در ابتدا موفق به پیدا کردن نارنج و ترنج نمی‌شود، اما وقتی خبری از او به گوش شاهزاده می‌رسد، آن دختر را به قصر فرامی‌خواند و با او ازدواج می‌کند. در نهایت روایت به نفع او تمام می‌شود؛ از این رو سودبرنده اصلی این روایت، شاهزاده همان کنشگر فاعل است که به هدفش نیز دست می‌یابد.

یاری‌دهنده: در این روایت نیرویی که کنشگر فاعل را در جهت رسیدن به هدفش یاری می‌رساند، نارنج و ترنج است که با بازگو کردن قصه خود، رازش را آشکار می‌کند؛ از این رو شاهزاده فهمید، دختر زشت او را کشته است و با کمک نارنج و ترنج نیز به هدفش دست می‌یابد.

بازدارنده: دختر زشت به عنوان کنشگر بازدارنده در روایت معرفی شده است. او نارنج و ترنج را می‌کشد و مانع رسیدن شاهزاده یا قهرمان به هدف خود می‌شود، اما شاهزاده با فهمیدن ماجرا دختر زشت را از میان برمی‌دارد تا به جزای کارش برسد.

جدول ۹. الگوی کنشی روایت نارنج و ترنج (منبع: یافته‌های پژوهش)

گیرنده: شاهزاده	فرستنده: عشق، ازدواج
مفعول/ هدف: نارنج و ترنج	فاعل/ قهرمان: شاهزاده
بازدارنده: دختر زشت	یاری‌دهنده: دختر قصه‌گو یا نارنج و ترنج

۲-۱-۱۰. یک اصفهانی با دو سر!

خلاصه روایت: «در هزار و یک دره، محل سکونت دیوی بود که هر شب گرد دره‌ها می‌گشت و هر جا آدمیزادی پیدا می‌کرد، کف پاهایش را با زبان ارّه‌مانندش می‌لیسید، خورش را می‌مکید تا وقتی که بمیرد؛ به همین جهت مسافران تا آنجا که قدرت داشتند، می‌کوشیدند روز روشن از آن دره‌ها خارج شوند. برحسب اتفاق دو نفر اصفهانی در آن دره‌ها راه خود را گم کرده بودند. به ناچار به خاطر خستگی و خواب زیادشان خواستند شب را تا صبح آنجا بمانند. یک نفر از آن‌ها که باهوش‌تر بود، گفت: برادر، پاهایمان را در پاچه تنبان گشاد همدیگر می‌کنیم تا با پنهان کردنشان دیو نتواند کف پایمان را بلیسد! این کار را انجام دادند و با اطمینان خاطر خوابیدند. دیری نگذشت که دیو بوی آدمیزاد به دماغش رسید. با کمی جستجو آن دو را پیدا کرد، اما هر چه به دنبال پاهایشان گشت، چیزی ندید. به ناچار افسوس خورد و گفت: گشتیم به هزار و یک دره، ندیدیم آدم دو سره!» (نوریخس، ۱۳۷۹: ۷۹).

الگوی کنشی روایت «یک اصفهانی با دو سر!»:

فاعل / قهرمان: دو کنشگر فاعل (قهرمان) در این افسانه، دو نفر اصفهانی مطرح شده‌اند. این دو کنشگر شبی در حال گذر از دره‌هایی که محل سکونت دیوی بود، راهشان را گم می‌کنند. آن دو به منظور در امان ماندن از دست دیو و با اطمینان خاطر خوابیدن تا صبح، پاهایشان در پاچه تنبان گشاد همدیگر پنهان می‌کنند و با این تدبیر می‌توانند از دست دیو نجات پیدا کنند.

مفعول / هدف: هدفی که دو کنشگر فاعل (دو نفر اصفهانی) از انجام کنش‌های مختلف در داستان دنبال می‌کنند، جست‌وجوی راه و پیدا کردن مسیرشان هستند. آن دو نفر گمشده در آن دره‌ها، برای رسیدن به هدفشان تلاش می‌کنند تا به نحوی از دست دیو در امان باشند. در نهایت با کمک مرد اصفهانی باهوش‌تر به مقصودشان دست می‌یابند.

فرستنده: عامل اصلی واکنش جست‌وجوگرانه کنشگر فاعل یا دو نفر اصفهانی به منظور پیدا کردن راه و چاره‌اندیشی برای آن، نجات یافتن از دست دیو است؛ به عبارتی آن دو برای آنکه توسط دیو کشته نشوند، دست به انجام کاری می‌زنند؛ بدین‌گونه که پاهایشان در پاچه تنبان گشاد همدیگر می‌کنند؛ از این‌رو دیو نمی‌تواند کاری کند و آن دو برایشان اتفاقی نمی‌افتد.

گیرنده: کنشگر گیرنده در روایت، دو نفر اصفهانی محسوب می‌شوند؛ بدین سبب دو کنشگر فاعل با بهره بردن از درایت و تدبیر درست مرد اصفهانی باهوش‌تر به هدف و خواسته خود دست یافتند؛ در نتیجه روایت به سود مرد اصفهانی باهوش‌تر و رفیق او تمام می‌شود و به عبارتی کنشگر فاعل در واقع همان کنشگر گیرنده در این روایت است.

یاری‌دهنده: کنشگر یاری‌دهنده در این روایت هوش، درایت و چاره‌اندیشی درست مرد اصفهانی معرفی شده است؛ از این‌رو منجر به نجات از دست دیو و موفقیت قهرمان می‌شود.

بازدارنده: خستگی و خواب دو نفر اصفهانی و دیو، به عنوان کنشگران بازدارنده، در روایت معرفی شده‌اند. عامل نخست، خستگی و خواب، منجر به تعلیق آنان در رسیدن به مقصد و پیدا کردن مسیر می‌شود، از سوی دیگر دیو، عامل بازدارنده دوم است که منجر می‌شود، دو نفر ن خوابند و از ادامه راه بازمانند.

جدول ۱۰. الگوی کنشی روایت یک اصفهانی با دو سر! (منبع: یافته‌های پژوهش)

فرستنده: نجات یافتن از دست دیو	گیرنده: دو نفر اصفهانی
فاعل / قهرمان: دو نفر اصفهانی	مفعول / هدف: جست‌وجوی راه و پیدا کردن مسیر
یاری‌دهنده: هوش، درایت و چاره‌اندیشی درست	بازدارنده: خستگی و خواب، دیو

۳. نتیجه گیری

از برآیند این پژوهش می‌توان به نکاتی در ذیل دست یافت:

۱- نظریه گریماس قابل تحلیل در ساختار تمام روایت‌هاست. این نظریه علاوه بر جهان‌شمول یا انعطاف‌پذیر بودنش، بازگوکننده توانایی گریماس در شناخت ساختار انواع داستان‌ها نیز است؛ بنابراین کاربرد و قابلیت الگوی وی را با هر روایتی می‌توان تصدیق کرد. با تحلیل و تطبیق ده قصه و افسانه پژوهش با نظریه کنشی گریماس می‌توان به نکاتی پیرامون کنش یا شخصیت‌ها نسبت به الگوی مشابه آن و حضور و عدم حضور کنشگرهای شش‌گانه گریماس دست یافت:

الف) اشتراک کنشگر فاعل یا قهرمان، مفعول و بازدارنده: این سه کنشگر در تمام روایت‌های پژوهش وجود دارند، اما اهمیت دو کنشگر فاعل و مفعول (هدف) از دیگر کنشگران بیشتر بوده و وجودشان در هر روایت ضروری است. در افسانه‌های روباه در لباس سگ و یک اصفهانی با دو سر! با دو فاعل به ترتیب «رواه و شتر و دو نفر اصفهانی» روبه‌رو هستیم که در هر کدام از این افسانه‌ها یکی از فاعل‌ها بر دیگری که در موقعیت نخست داستان پیروز شده بود، چیره می‌شود.

ب) اشتراک کنشگر فاعل با گیرنده: در افسانه‌های خاله‌سوسکه، دختر ننه‌اش نزاییده، طوطی و بازرگان، ماهی، نارنج و ترنج و یک اصفهانی با دو سر! کنشگر فاعل و گیرنده یکسان است. با توجه به نظر گریماس کنشگر فاعل (قهرمان)، می‌تواند گیرنده یا دریافت‌کننده هدف نیز باشد؛ از این رو می‌توان گفت، در این افسانه‌ها فاعل هم سودبرنده از ماجرای روایت، هم قهرمان در مرکز توجه روایت است.

پ) اشتراک کنشگر مفعول با گیرنده: در افسانه عجزه خانوم و نوروزعلی کنشگر مفعول و گیرنده (نوروزعلی) یکسان است. این موضوع به دلیل نگرش اهمیت دادن کنشگر فاعل به مفعول، سود اصلی از ماجرای روایت نصیب گیرنده شده است.

ت) کنشگر فرستنده: در افسانه روباه در لباس سگ، حس انتقام یا تلاش برای پیدا کردن طعمه کنشگر فرستنده محسوب می‌شوند؛ بنابراین فاعل یا قهرمان برای هدفش یا پیدا کردن طعمه تلاش می‌کند و موفق هم می‌شود. عامل فرستنده در داستان‌های نارنج و ترنج، خاله سوسکه و دختر «ننه‌اش نزاییده» ازدواج، عشق و خواستن فاعل یا قهرمان است.

ث) کنشگر یاری‌دهنده: در داستان خاله‌سوسکه، یاری‌دهنده، روحیه پرسشگری است و آنچه فاعل را تشویق می‌کند تا زودتر به پاسخ برسد، همین سوال‌هاست که در این افسانه بازتاب یافته است. در

داستان یک اصفهانی با دو سر! هوش و تدبیر فاعل به یاریشان آمده است و در داستان‌های نارنج و ترنج و دختر «نه‌اش نزاییده» عامل یاری‌دهنده دختری است که قصه خود را برای شاهزاده تعریف می‌کند و ج) کنشگرهای شش‌گانه گریماس در داستان‌های ماهی، بلبل سرگشته و ... حضور دارند، لیکن در داستان‌های «عجوزه خانوم و نوروزعلی» و «کک به تنور» یاری‌دهنده‌ای وجود ندارد و این روحیه وابستگی را نشان می‌دهد؛ چراکه در هر دو افسانه به علت نبود عنصر یاری‌دهنده، فاعل موفق نشده است، به مفعول ارزشی یا هدف خود دست پیدا کند و اصطلاحاً فاعل وجهه‌ای منفعل به خود گرفته است. در داستان عجوزه خانوم و نوروزعلی کنشگر فرستنده وجود ندارد. موفق‌نشدن عجوزه خانوم به علت نبود عنصر یاریگر، منطقی است؛ بنابراین فاعل به هدف خود نرسیده است. در داستان کک به تنور نیز موفق‌نشدن فاعل به علت نبود عنصر یاریگر طبیعی به نظر می‌رسد؛ چراکه هیچ گیرنده یا سودبرنده‌ای از ماجرای اصلی روایت در آن وجود ندارد.

۲- به‌طور کلی برآیند این جستار علمی گویای آن است که قصه و افسانه‌های پژوهش از ساختار روایی منسجمی برخوردارند و در قالب نظریه روایتی گریماس قابل بررسی است. وجود کنشگرهای شش‌گانه در غالب آن‌ها نشان‌دهنده قابلیت انطباق و کاربرد آن با این نظریه به‌گونه‌ای علمی و ارزشمند است و به دیگر روایت‌ها نیز می‌توان تعمیم داد.

کتابنامه

- آدام، ژان میشل؛ فرانسوا، رواز. (۱۳۸۳) *تحلیل انواع داستان (رمان، درام، فیلم‌نامه)*. ترجمه آذین حسین‌زاده و کتایون شهیرراد. چاپ چهارم. تهران: قطره.
- احمدی، بابک. (۱۴۰۰) *ساختار و تأویل متن*. چاپ بیست و دوم. تهران: مرکز.
- اسکولز، رابرت. (۱۳۷۹) *درآمدی بر ساختارگرایی در ادبیات*. ترجمه فرزانه طاهری. تهران: آگاه.
- انجوی شیرازی، ابوالقاسم. (۱۳۵۲) *قصه‌های ایرانی*. تهران: امیرکبیر.
- برتنس، یوهانس ویلم. (۱۳۸۷) *مبانی نظریه ادبی*. ترجمه محمدرضا ابوالقاسمی. چاپ دوم. تهران: ماهی.
- پرینس، جرالده. (۱۳۹۹) *فرهنگ تفصیلی اصطلاحات روایت‌شناسی*. ترجمه سید رحیم موسوی‌نیا. اهواز: دانشگاه شهید چمران.
- تاکه‌هارا، شین؛ و کیلیان، احمد. (۱۳۹۶) *افسانه‌های ایرانی به روایت دیروز و امروز*. چاپ چهارم. تهران: ثالث.
- تولان، مایکل جی. (۱۳۸۶) *روایت‌شناسی درآمدی زبان شناختی - انتقادی*. ترجمه فاطمه علوی و فاطمه نعمتی. تهران: سمت.

حبیبی آزاد، ناهید. (۱۴۰۰) *لالایی‌ها، ترانه‌ها، افسانه‌ها و بازی‌های کودکان اصفهان*. تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری.

سادات اشکوری، کاظم. (۱۳۹۳) *افسانه‌های دهستان برزروود*. چاپ سوم. تهران: انتشارات هزار کرمان.
کادن، جی. ای. (۱۴۰۰) *فرهنگ تشریحی اصطلاحات نقد و نظریه‌های ادبی*. ترجمه کاوه نیک‌منش و سعید سبزیان م. سندج: دانشگاه کردستان.

میر، محمد؛ شاهگلی، سمیه. (۱۴۰۲) «بررسی ساختار روایی رمان کولی کنار آتش براساس نظریه تزوتان تودوروف». *پژوهشنامه ادبیات داستانی*، ۱۲ (۴)، ۱۸۷-۲۰۹. Doi:

10.22126/rp.2022.2912.1104

نوربخش، حسین. (۱۳۷۹) *اصفهان‌های شوخ و حاضر جواب*. تهران: سنایی.
نبی‌لو، علیرضا. (۱۳۹۲) «بررسی ساختار روایی داستان کودکان بر مبنای نظریه گریماس». *کاوش‌نامه*، ۱۴ (۲۶)، ۱۷۳-۱۴۷.

References

- Adam, J. M. & Francois, R. (2004). *Analysis of story types (novels, dramas, screenplays)*. Translated by; Azin Hosseinzadeh and Ketayoun Shahparrad. 4th edition. Tehran: Qhatreh Publications. (In Persian).
- Ahmadi, B. (2022). *Text structure and interpretation*. 22nd edition. Tehran: Markaz publications. (in Persian).
- Anjavay Shirazi, A. (1973). *Iranian stories*. Tehran: Amir Kabir publications. (in Persian).
- Bertens, J. W. (2007). *Basics of literary theory*. Translated by; MohammadReza Abulghasemi. 2th. Tehran: Mahi publications. (In Persian).
- Cadden, J. A. (2021). *Descriptive dictionary of critical terms and literary theories*. Translated by; Kaveh Nikmanesh and Saeed Sabzian. Sanandaj: University of Kurdistan publications. (In Persian).
- HabibiAzad, N. (2021). *Children's lullabies, Songs, Legends and Games of Isfahan*. Tehran: Research Institute of Cultural Heritage and Tourism. (In Persian).
- Mir, M. & Shahgoli, S. (2024). "Investigating the Stylistic Structure of Gypsy by the Fire Based on the Theory of Tzutan Todorov". *Journal of Research in Narrative Literature*, 12 (4), 187-209. (In Persian).
- Nabilou, A. (2012). "Investigating the narrative structure of children's stories based on Grimas theory". *Kavoshnameh*, 14 (26), 147-173. (In Persian).
- Nourbakhsh, H. (2000). *Isfahanis are Witty and Ready to Answer*. Tehran: Sanai publications. (In Persian).

- Prince, G. (2019). *A detailed dictionary of narratological terms*. Translated by; Seyyed Rahim Mousavinia. Ahvaz: Shahid Chamran University publications. (In Persian).
- Sadat-Eshkevari, K. (2014). *Legends of barzrood village*. 3rd edition. Tehran: Hazar Kerman publications. (In Persian).
- Scholes, R. (2000). *An introduction to structuralism in literature*. Translated by; Farzaneh Taheri. Tehran: Agah publications. (In Persian).
- Takehara, S. & Vakiliyan, A. (2016). *Iranian legends told yesterday and today*. 4th edition. Tehran: Sales Publications. (In Persian).
- Tolan, M. J. (2007). *Linguistic-critical Income Narratology*. Translated by; Fatemeh Alavi and Fatemeh Nemati. Tehran: Samt Publications. (In Persian).

